

BNP-økonomerne bør stilles til ansvar

Jespersen, Jesper

Published in:
Raeson

Publication date:
2018

Citation for published version (APA):

Jespersen, J. (2018). BNP-økonomerne bør stilles til ansvar. *Raeson*. <https://www.raeson.dk/2018/professor-jesper-jespersen-bnp-oekonomerne-boer-stilles-til-ansvar/>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kronik, RÆSON, 23. august 2018

Professor Jesper Jespersen: BNP-økonomerne bør stilles til ansvar

Af Professor, dr. scient. adm. Jesper Jespersen, Roskilde Universitet og Aalborg Universitet

Uddrivelsen fra Paradiset

Adam var i Paradisets Have indtil han spiste af æblet fra kundskabens træ. Det ændrede med ét slag hans syn på naturen, dyrene og sig selv. Naturen var ikke længere bare umiddelbar smuk. Nej, nu var det træernes markedspris, der gjorde dem værdifulde. Dyrene i skoven havde ikke længere værdi i sig selv, men kun som menneskenes føde, og menneskene selv blev udelukkende vurderet efter, hvor megen arbejdskraft de kunne udbyde.

Sådan gik det billedligt talt, da den politiske elite rakte ud efter og begyndte at spise af frugterne fra det kundskabens træ, der gror i den makroøkonomiske videnskabs have. Denne udvikling begyndte at tage fart i 1980'erne med valget af hhv. Margeret Thatcher og Ronald Reagan og blev yderligere forstærket navnlig i Europa efter murens fald i 1990. Dette 'syndefald' repræsenterer en helt særlig form for økonomisk fornøft, hvor alle værdier er reduceret til deres markedspris og derved til deres bidrag til bruttonationalproduktet (BNP). Denne 'fornøft' har i takt med globaliseringen bredt sig til hele verdensøkonomien. Uanset om blikket rettes mod USA, Europa eller Kina er det markedsprisen og væksten i BNP, der er det styrende rationale for den førte politik. Disse landes politiske ledere dyrker alle en og samme afgud: Bruttonationalproduktet! Jo større, desto bedre. Herom kan ikke diskuteres i magtens korridorer.

Ypperstepræsterne i denne afgudsdyrkelse er naturligvis repræsentanter for den makroøkonomiske sagkundskab, der doceres på universiteterne og som praktiseres i Indenrigs- og Økonomi- samt Finansministeriet samt den stribe af rådgivende organer og tænketanke, der er centreret omkring disse ministerier. Denne gruppe af makroøkonomer ligner med professor Ove Kaj Pedersens ord (Inf. den 18.06.18), <https://www.information.dk/indland/2018/06/professor-broderskab-paa-omkring-30-40-mand-snor-dansk-oekonomi> til forveksling et broderskab domineret af 30-40 helt overvejende midaldrende mænd, der i varierende sammensætning optræder som gengangere i de af skiftende regeringer siden 2001 nedsatte kommissioner og ekspertgrupper, samt i Det økonomiske Råds formandskab. De har alle aflagt troskabsed ved eksamensbordet til det neoklassiske vækst- og BNP-paradigme, der udgør fundamentet for deres økonomiske rådgivning.

En ny religion: Den økonomiske fornøft

Tillad mig at præsentere de grundlæggende trossætninger - aksiomer, som det hedder i lærebøgerne. De er standardantagelser, som den samfundsøkonomiske grundmodel hviler på, og som indgår i enhver af de mest brugte lærebøger på økonomi- og statskundskabsstudierne på alle landets universiteter.

Det teoretiske fundament er opbygget ud fra den antagelse, at alle mennesker – såkaldte agenter – i deres adfærd udelukkende stræber efter størst mulig egen nytte og virksomhederne størst mulig

profit. Agenterne interagerer inden for en perfekt fungerende markedsøkonomi, hvor der er jobs til alle, der kan arbejde, og som velfærdsstaten demotiverer med sine sociale ydelser.

Disse grundlæggende antagelser om menneskelig adfærd udgør det mikroøkonomiske fundament for deres matematiske modeller og sammenfattes under betegnelsen 'den økonomiske rationalitet'. Denne endimensionelle fremstilling af menneskers adfærd og fællesskabets betydning udfordres ikke af broderskabet. Tværtimod afvises afvigende antagelser om den menneskelige adfærd med den cirkulære begrundelse, at i så fald må disse agenter handle irrationelt, hvilket den økonomiske videnskab overlader til andre discipliner at forholde sig til.

I denne model, der afspejler den økonomiske rationalitet, er der ligevægt på alle markeder, herunder også arbejdsmarkedet. Det fører direkte til den logiske konklusion, at 'udbud af arbejdskraft skaber sin egen efterspørgsel', hvilket sikrer, at der er job til alle, og at BNP vil vokse. Her er ingen vaklen i gelederne hos BNP-økonomerne, som politikerne er til fals for, da det øger det 'økonomiske råderum'.

De her beskrevne antagelser udgør også fundamentet for den samfundsøkonomiske model, der benyttes i Finansministeriet. Her skabes fuld beskæftigelse af sig selv, hvis blot politikerne varetager deres vigtigste opgave om at sikre ligevægt på den offentlige sektors budget. Denne model, der ironisk noki sin oprindelige udformning tilbage i 1970'erne hed ADAM og var udarbejdet i Danmarks Statistik, er blevet sendt på 'pension'. Den skal nu erstattes af en ny model, der er døbt MAKRO, og som skal udarbejdes af DREAM-gruppen, hvis hidtidige modelarbejder er kendt for i eksterm grad at repræsentere den ovenfor beskrevne 'makroøkonomiske fornuft': baseret på individuel optimering, automatisk fuld beskæftigelse og markedsøkonomisk ligevægt. For at gardere sig mod en eventuel fagøkonomisk kritik har Finansministeren nedsat en uafhængig gruppe, der kigger på regnemetoderne. Hvortil der med en vis kættersk undren kan spørges: Hvordan er den uafhængig? Gruppen består nemlig af tre ministerielle embedsmænd, en repræsentant for Nationalbanken og dernæst tre fagøkonomer, der tilhører broderskabets absolut mest loyale medlemmer, bl.a. den tidligere formand for Velfærdskommissionen, en fhv. vismand samt rigsstatistikeren.

Hvad værre er, så er Finansministeriet ude af stand til at lytte til kritik. Et forhold der blev illustreret i dette forår, hvor Enhedslisten havde udarbejdet en 120-siders fagøkonomisk kritik af FM-modellen. En af de få, men desværre ikke ukarakteristiske kommentarer, som denne rapport blev mødt med fra Finansministeren lød således: "I en tid hvor der er så megen snak om fake news, hvorfor udgiver Enhedslisten en 120-siders rapport, der ligger helt skævt i forhold til, hvad fagøkonomer kommer med af vurderinger?". (Inf. 15. maj).

<https://www.information.dk/indland/2018/05/oe-umuligt-foere-venstreorienteret-politik-regnemodeller-aendres>

Det udstråler en næsten religiøs selvsikkerhed, når en solidt gennemarbejdet fagøkonomisk redegørelse blot affejes med en henvisning til "fake news". Samtidig med at broderskabets repræsentanter forholder sig fuldstændigt tavse. En sådan ensretning af det danske makroøkonomiske miljø burde mane til eftertanke, og forhåbentligt give røde ører hos nogle af mine økonom-kolleger.

Her er det nemlig ikke kun et spørgsmål om at få indarbejdet de dynamiske effekter, der knytter sig til en række offentlige udgiftsposter. Det er både teoretisk og empirisk veldokumenteret gennem bl.a. Den Socialøkonomiske Investeringsmodel (SØM) som beskrevet af Pernille Rosenkrantz-Theil og Ane Halsboe-Jørgensen i deres nye bog *Det betaler sig at investere i mennesker*. Det er en så åbenbar mangel, at selv repræsentanter fra broderskabet nu medgiver, at disse effekter for længst burde have været indarbejdet i FM-modellen. Hvilket dog kun er en af de mindre fagøkonomiske indvendinger og burde have været helt ukontroversiel.

Der er brand i makroøkonomernes modeller

Sommerens mange og voldsomme naturkatastrofer burde være en påmindelse om, hvor virkelighedsfornægtende BNP-modellerne er. For nu at fastholde perspektivet på Finansministeriets model, så er miljøpåvirkningen og -omkostningerne simpelthen ikke indarbejdet. I modellerne er der absolut ingen direkte kobling mellem BNP-vækst og de omkostninger, som CO₂-udledningen vil medføre i fremtiden. Forsikringsselskabet Munich Re har fx opgjort omfanget af de vejrrelaterede katastrofer i 2017 på verdensplan til 330 mia. dollar, hvilket svarer i runde tal til 0,5 pct. af det globale BNP <http://www.digitaljournal.com/news/world/disaster-mayhem-doubled-in-2017-munich-re/article/511323>

Derimod beregner mine kolleger uden vanskelighed, hvor dyrt det er at mindske miljøpåvirkningen: Hvor meget mindre BNP bliver, hvis Danmark fx skal leve op til Paris-aftalen. Og det gør de uden at inddrage de omkostninger, man vil kunne spare i fremtiden. Herved kommer det til at fremstå, som om det vil reducere velfærden eller ligefrem ikke kan betale sig at mindske CO₂-udledningen. Det er med netop den begrundelse, præsident Trump trækker USA ud af Paris-aftalen.

Men skulle vi ikke lige lade økonomien ligge og vende tilbage til det syn, Adam og Eva havde på naturen inden syndefaldet? Hvis det ville lykkes, så ville de samfundsmæssige prioriteringer vedrørende vores fælles værdier som natur, miljø og klima blive vristet fri af økonomernes ensidige fokus på BNP, hvor alt skal kunne opgøres i kroner og øre for at blive talt med. Det var det samfundssyn, som forfatteren Villy Sørensen formulerede således: "Det er alt det, der *ikke* kan tælles, der tæller!" Accepteres dette samfundssyn, bliver der sat snævre grænser for, hvad BNP-økonomer overhovedet kan rådgive om.

For den 'grønne bundlinje', som bl.a. Alternativet har gjort sig til fortalere for, kan simpelthen ikke opgøres i kroner og ører, men er i forbindelse med bæredygtighed og fremtidssikring af samfundene mindst lige så vigtig som BNP og burde derfor gives mindst samme vægt som BNP-beregningen. Den fortsatte forarmelse af miljøet kan i sidste instans få fatale konsekvenser, som et nok så stort BNP og privatforbrug ikke kan kompensere for. Hertil kommer, at naturpåvirkningen ofte er irreversibel. Hvert ton udledt CO₂ kan ikke trækkes tilbage med de eksisterende teknologier. Den afledte temperaturstigning kan ikke bremses; den er kommet for at blive og vil i fremtiden påvirke levevilkårene for mennesker specielt omkring Ækvator og på lavtliggende landområder. FNs højkommisariat regner med, at klimaændringer mm. allerede nu forårsager op mod 20 millioner natur- og miljøflygtninge om året.

Bæredygtige regnemodeller

De mest benyttede makroøkonomiske modeller har adskillige væsentlige blinde pletter. Den stigende ulighed påkalder sig ikke overraskende øget politisk interesse, for den har allerede sat sig dybe spor i det politiske landskab og påvirket den samfundsøkonomiske virkelighed. Ikke mindst den franske økonom Thomas Piketty har gjort sig til talsmand for en snæver sammenhæng mellem den aftagende BNP-vækst i de vestlige lande og den stigende ulighed igennem de seneste 30-40 år. Der er naturligvis mange andre årsager til dette udviklingsforløb; men det ligger lige for at antage, at det svækker efterspørgslen, når middelklassens realindkomst stagnerer.

Men BNP-økonomerne er helt upåvirkede af denne virkelighed. De arbejder stadig ufortrødent med den antagelse, at al indkomst omsættes til øget efterspørgsel. Den stigende ulighed har derfor den entydigt positive effekt i modellen, at den øger incitamentet til at udbyde arbejdskraft, hvilket automatisk får BNP til at vokse. Udviklingen i Danmark igennem de seneste ti år er dog nærmest en lang bekræftelse af den modsatte sammenhæng (Pol. Kronik, 26. 2.17)

<https://politiken.dk/debat/kroniken/art5837126/Det-har-v%C3%A6ret-ti-spildte-%C3%A5r-for-dansk-%C3%B8konomi>. Danmark er et af de europæiske lande, der har oplevet den største stigning i uligheden målt ved Gini-koefficienten fra 0,22 til 0,27 og samtidig et af de EU-lande, der har haft den laveste BNP-vækst. Bortset fra de sydeuropæiske lande (og Finland), så har Danmarks haft den laveste vækst igennem det seneste tiår.

I Finansministeriets modeller svækker velfærdsstaten incitamenterne til at udbyde arbejdskraft. Det var også det grundlæggende rationale bag Velfærdskommissionens (2003-06) (og efterfølgende arbejds-, skatte-, dagpenge- og produktivitetskommissioners) redegørelser: Jo lavere skatter, reducerede indkomstoverførsler, højere pensionsalder og øget brugerbetaling, desto større arbejdsudbud og BNP. Kun under hårdt pres kom det frem, at deres modeller også viste, at uligheden ville stige, men det var den politiske pris, der for nogle partier måtte betales for at opnå et større BNP.

Men her tog broderskabet ikke kun økonomisk fejl, men også politisk og etisk. Det er der mange årsager til, og de har ofte en mere sociologisk end økonomisk karakter og indgår derfor ikke i BNP-økonomernes lærebøger. Her burde 'Lighed - hvorfor *alle* klarer sig bedre i mere lige samfund' af Wilkinson & Pickett (2011) være pligt-læsning. Heri vises det ved brug af en række samfundsmæssige indikatorer, hvorledes den økonomiske ulighed mindsker befolkningens tilfredshed og underminerer samfundets sammenhængskraft, når OECD-landene sammenlignes. Deres pointe er, at når et land har nået et vist velstandsniveau (ca. 100.000 kr. pr. indbygger), så aftager BNP-vækstens betydning for befolkningens velbefindende drastisk. Befolkningen i rige lande er ikke som hovedregel mere tilfredse end i mindre rige lande, der er ingen klar sammenhæng. Det, der har betydning, er fordelingen af velstanden – jo mere lige indkomst (og formuer) er fordelt, desto højere rangerer det pågældende land på en række samfundsmæssige 'sundhedsindikatorer' som børnedødelighed, uddannelse, social mobilitet, tillid, kriminalitet, selvmord, psykisk sygdom, fedme, teen-age fødsler og levetid. Wilkinson & Pickett argumenterer

endda for, at alle grupper i samfundet er mere tilfredse under større lighed. Dette gøres ved at foretage en sammenligning og påvisning af, at blandt de rigeste 10 pct. af befolkningen ligger tilfredsheden i Sverige på et væsentligt højere niveau end i USA.

Dette studie er ikke enestående. Forskningsafdelingen i OECD udgav således i 2015 rapporten '*why lower inequality benefits all*' ('hvorfor alle har fordel af mindsket ulighed'). En konklusion, der flugter med tidligere resultater (2011/2014) udarbejdet i Den Internationale Valutafond, IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/Redistribution-Inequality-and-Growth-41291> hvor det blev påvist, at en omfordelende politik ikke behøver at hæmme BNP-væksten, tværtimod. Det sammenfattes af forskningsgruppen på følgende måde: 'Der er et virkeligt stærkt argument for at betragte ulighed og en manglende evne til at fastholde fortsat økonomisk vækst som to sider af den samme mønt'.

Nået hertil må det være rimeligt at stille 'kætteren' det spørgsmål: 'Nå, hvad er så alternativet til det så stærkt kritiserede BNP, som de konventionelle makroøkonomer klamrer sig til. Her bliver jeg heldigvis ikke læseren svar skyldig.

Et helt åbenbart sted at starte ville være at benytte det 'grønne nationalregnskab', som Danmarks Statistik udgav sidste år; men som desværre ikke fik bevillingen forlænget. Her gøres der et seriøst forsøg på at værdisætte en række af de miljøskader, som den stigende produktion forvolder i dag og i fremtiden. Internationalt har FN igennem mere end 25 år udarbejdet et 'udviklings-index' (world development index) for alle medlemslande, hvor også sundhed, uddannelse og fordeling inddrages. New Economic Foundation har med en række 'grønne' tænketanke udarbejdet et happy planet index for de fleste lande. Endelig kunne Alternativets 'Tre Bundlinjer' også nævnes som et seriøst bud på en langt mere nuanceret vurdering af den samfundsmæssige udvikling.

Det for mig afgørende er, at der bliver taget hul på debatten om den makroøkonomiske værdisætning, så den ikke fortsat er bundet til det meget én-dimensionale begreb: BNP, der ydermere beregnes på en mildt sagt snæversynet model.

BNP-økonomerne bør stilles til ansvar

Hermed er vi tilbage ved udgangspunktet om, at det syndefald i synet på mennesker, natur og samfund, som bygger på den makroøkonomiske fornufts afgudslignende dyrkelse af vækst i BNP, har sat en række andre samfundsmæssige værdier overstyr.

Denne BNP-økonomiske dogmatisme har været doceret igennem 30-40 år på de højere læreanstalter og dermed sat sig dybe spor hos medarbejderne i de økonomiske ministerier og ikke mindst hos de politiske rådgivere.

Dette samfundsmæssige snæversyn har bidraget til at skabe en brændende platform, hvor mennesker kun vurderes på deres arbejdsudbud, hvor sammenhængskraften i samfundet smuldrer, og hvor udviklingen ikke er bæredygtig.

Ligesom den politiske elites økonomiske snæversyn, der nu i stigende grad mødes af mistillid og vælgermæssigt fravalg, så bør BNP-økonomernes ansvar for dette samfundssyn, hvor kun kroner og

ører tæller. er For det er deres 'makroøkonomisk fornuft', der gennemsyrrer undervisningen og dermed den politiske rådgivning. Splinten fra troldspejlet må fjernes. Syndefaldet må rulles tilbage, så alle mennesker, dyr og naturen anskues, som en del af et større fællesskab, hvor det ikke er pengene og markedsprisen, der bestemmer værdien. Tværtimod bør forståelsen af den gensidige afhængighed respekteres og værdsættes.

Jesper Jespersen (f. 1948), cand.polit., Ph.d. (EUI) og dr. scient. adm. (RUC) er professor i samfundsøkonomi på Roskilde og Aalborg Universitet